

Curt Sørensen

Demokratiudvikling og -stabilitet: den skæve analyse

Præses angiver i afhandlingens indledning to målsætninger for afhandlingen, en hovedmålsætning og en sekundær målsætning. Side 19 hedder det således, at „Hovedinteressen“ i afhandlingen samler sig om „forestillingen om en demokratisk krise...det er afhandlingens hovedformål...at analysere forestillingen om demokratiets krise“. Her peges altså på ideologi- og debatanalysen som afhandlingens hovedformål og tyngdepunkt. Side 13 hedder det derimod, at afhandlingen „handler om det danske demokrati og dets muligheder for at overleve“. Der lægges altså her op til en realanalyse af det danske politiske system. Forholdet mellem de to målsætninger og deres indløsning diskuteres dog ikke nærmere.

Hvad angår hovedformålet, vil jeg sige, at det er blevet indløst på en vellykket måde. Afhandlingens hovedstyrke ligger i begrebsdiskussionen og ideologi- og debatanalysen. Men også store dele af realanalysen af det politiske system er fortræffelig. Jeg vil gerne positivt fremhæve forsøget på at operationalisere Eastons model, så den bliver anvendelig i en konkret undersøgelse, samt det gennemgående forsøg på at applicere modellen på det danske system.

De problematiseringer og kritiske bemærkninger, som jeg har til afhandlingen, relaterer sig alle til forsøget på at realisere den angivne sekundære målsætning.

Afhandlingens hovedteser er, at det danske demokrati ikke var i krise i 1970'erne (eller for den sags skyld i dag), og at der er en betydelig diffus folkelig tilslutning til demokratiet. Der er så at

sige en betydelig „kapital“ af tilslutning og legitimitet som det politiske system nyder godt af også i tider hvor effektiviteten eventuelt er faldende. Jeg er her meget enig med præses. Danmark er trods alt ikke Weimarepublikken!

Jeg vil dog rejse nogle kritiske spørgsmål: Er den forklaring som præses giver på demokratiets solide folkelige forankring fyldestgørende? Er „mellemsgangene“ i orden - er der ikke en gennemgående „bias“ i fremstillingen? Er afhandlingens grundmodel præsenteret på en fyldestgørende måde? og Er der slet ikke nogle foruroligende problemer og udviklinger i det danske demokrati - er det fremtidsperspektiv som afhandlingen afstikker indiskutabelt?

Lad os starte med den forklaring som præses giver på den udbredte diffuse tilslutning og høje grad af legitimitet. Faktisk fremføres her hele tre forklaringer (se for eksempel pp. 342 ff): For det første karakteren af den oprindelige demokratiseringsproces nærmere præciseret det forhold, at demokratiseringsprocessen i Danmark startede med en liberaliseringsfase som så efterfølgende blev fulgt op med deltagelsesudvidelser. For det andet det forhold, at det danske demokrati har eksisteret i så lang tid samt, for det tredje, at der foregår en løbende indsocialisering i demokratiske værdier og holdninger.

Det mest iøjnefaldende er nu, at præses helt glemmer det, der nok er den vigtigste faktor, nemlig den demokratiske folkelige kultur som blev skabt af og udviklet i de store folkelige bevægelser, først bøndernes, så arbejdernes. Det er i hvert

fald en forklaring som trænger sig på, når man sammenligner med demokratiudviklinger i andre lande. Den folkelige, demokratiske deltagelseskultur er ret enestående for de skandinaviske lande og den synes at være en afgørende faktor for disse demokratiers stabilitet.

Men præses har her alt for travlt med at hægte sig på Robert Dahls 2-fase model og tese: den mest optimale vej til demokrati er den, hvor man starter med liberalisering som så senere efterfølges af øgede deltagelsesmuligheder (se pp. 61 ff). Det er som om hele den historiske demokratiseringsproces reduceres til nogle rational-choice overvejelser i datidens politisk elite: skal man nu starte med liberalisering eller med deltagelsesudvidelser eller eventuelt begge dele på en gang - og hvorledes skal man docere valget? Men de europæiske demokratiseringsprocesser, herunder den danske, rummede jo dog tillige en masse interesse modsætninger, konflikter og kampe. Det er som om hele den sociale dynamik er trukket ud af fremstillingen.

For det andet er Robert Dahls teori om den optimale udvikling jo blot en idealisering af den engelske udvikling. Det må her være på sin plads at minde om Barrington Moores klassiske kritik af denne udbredte opfattelse af den engelske udvikling: 1800 tallets gradvise og generelt fredsommelige udvikling i England havde som forudsætning 1600-tallets voldsomme sociale og politiske konflikter.

Men mest afgørende: Robert Dahls „forklaring“ er jo ret besat blot en beskrivelse af forskellige kronologisk ordnede begivenhedsforløb. Han (og præses) forskyder dermed blot problemstillingen til en ny og videre problemstilling: Hvorledes forklarer man så det forhold, at nogle lande gennemløb det ene, andre lande det andet forløb? Et spørgsmål som hverken

han eller præses stiller endsige forsøger at besvare.

Hvilke er altså de dybere liggende årsager til at demokratiudviklingen lykkedes i nogle lande, men mislykkedes i andre? For at besvare så omfattende spørgsmål måtte man søge langt bag om Dahls beskrivelse af rækkefølgen af liberalisering og deltagelsesudvidelse og se på for eksempel sekvensen i udviklingen af forskellige cleavages (Rokkan, Lipset, Luebert), den lange forudgående udvikling i agrarsektoren (Barrington Moore), karakteren af den forudgående absolutistiske stat (Perry Anderson), industrialiseringens karakter (Hobsbawm, Senghaas), omfanget og karakteren af folkelige mobiliseringer (Hobsbawm, Thompson, Tilly, Rueschemeyer og Stephens) osv. Altså et ganske omfattende projekt! Det ville da også være ganske urimeligt at kræve en sådan undersøgelse og analyse i sammenhængen her. Problemet her er mere det, at præses (og Dahl) foregiver at have en forklaring, idet man samtidig undlader i det mindste at løfte sløret for problemstillingens art og omfang. Specielt savner man, som angivet, en fremdragelse af de store folkelige bevægelses betydning for demokratiudviklingen i Danmark.

Men lad os gå videre til min næste problematisering: Præses rejser spørgsmålet: Hvorfra kommer truslen mod demokratiet, hvor ligger der potentielt en fare? Ja, præses er tilsyneladende ikke et øjeblik i tvivl: „Potentielt ligger den største fare for demokratiet...blandt de ressourcetsvage, som både har autoritære holdninger og er politisk apatiske“ (p. 353, sammenlign p. 343 og p. 371). Dette er en bemærkelsesværdig udtalelse, al den stund empirien dokumenterer noget helt andet: I de konkrete tilfælde i det 20. århundredes europæiske historie, hvor demokratier er brudt sammen, har det ikke

primært været de ressourcetsvage, men tværtimod diverse eliter der har spillet en afgørende og skæbnesvanger rolle i sammenbrudsprocessen. Dette gælder for eksempel Italien efter 1. Verdenskrig, Weimarrepublikken, den 1. østrigske republik og den 2. spanske republik.

Truslen kommer i høj grad fra eliterne, men præses henlægger den udelukkende til de nederste sociale lag. Fremstillingen og analysen er „biased“ her og det er den flere steder i afhandlingen (se for eksempel pp. 348 og 352). Tesen om de dårligst stillede sociale lag som værende særligt farlige for demokratiet minder meget om S.M. Lipsets tese om „working class authoritarianism“. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at Lipset selv øjeblikkeligt modificerede sin egen tese, idet han præciserede, at den kun gælder den „rå arbejderklasse“. Ser man på den organiserede arbejderbevægelse, så har den tværtimod generelt i Europa været den stærkeste kraft for demokrati, en tese som er blevet bekræftet i den senere forskning, senest i Rueschemeyer og Stephens arbejde fra 1992.

Og så er vi igen tilbage ved fremhævelsen af de folkelige bevægelers betydning for demokratiudvikling og fastholdelse af demokrati - noget som imidlertid overhovedet ikke inddrages i afhandlingens fremstilling og analyse. Der er et „hul“ her og dette fravær forstærker indtrykket af en „social skævhed“: Underklasseme er fraværende når det gælder deres betydning for demokratiudviklingen, men højst nærværende når der skal udpeges en trussel mod demokratiet.

Jeg skal give et sidste eksempel på denne skævhed: Side 308 hævder præses at „overenskomststridige strejker ...befinder sig på kanten af den demokratiske styreform“. Den tese kan i sig selv diskuteres. Man kunne for eksempel hæv-

de, at „overenskomststridige strejker“ i en tid med tiltagende bureaukratisk forbenede strukturer kan fungere som spontane, demokratiske korrektioner „nedefra“. Men så vild vil jeg slet ikke være i sammenhængen her. Her skal jeg blot anfægte den foretagne operationalisering af det præses i tilslutning til Easton kalder „den ydre tilslutning“.

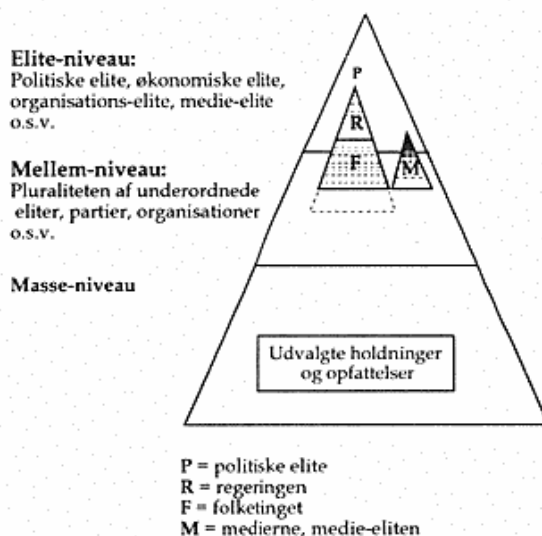
Man kunne jo have operationaliseret manglende ydre tilslutning på mange måder og for eksempel set på „skatteunddragelse“ eller „økonomisk kriminalitet“. Pointen er, at den valgte operationalisering vender den tunge ende nedad, fordi de bedre stillede og mest indflydelsesrige i samfundet slet ikke behøver at ty til så iøjnefaldende aktioner som „overenskomststridige strejker“, „huslejeboycot“ og „trafik-blokader“ for at få tilgodeset deres interesser. Det er på den måde hele tiden de svageste, de nederste sociale lag som bliver sat i gabestokken som værende potentielt udemokratiske, medens omvendt de øverste sociale lags og eliternes interesseforfølgelse er „usynlig“ og „uproblematisk“.

Dette fører mig til spørgsmålet om den anvendte grundmodel. Man kan jo analysere det politiske system på mange måder. Lad os prøve at se på en alternativ model af det politiske system (se figur 1 næste side).

Det præses har undersøgt er en debat, der er foregået blandt udvalgte repræsentanter fra folketings- og regeringseleterne samt i dele af medierne. Videre nogle beslutningsgange i Folketinget. Og endelig nogle holdninger og opfattelser i nogle repræsentative udsnit af befolkningen.

Man kommer for det første til at undre sig over afhandlingens meget begrænsede analyse af elite-niveauet. Hvis man skal drage vidtgående konklusioner om det danske demokratis stabilitet og udvik-

Figur 1. Det politiske system. Alternativ til Eastons model

lingstendenser, så måtte man vel her foretage en langt grundigere analyse?

Det mest overraskende er imidlertid den stort set manglende analyse af „mellemniveauet“: pluraliteten af konkurrerende grupper og organisationer. Dette er ellers det niveau, de pluralistiske demokratiteorier (Schumpeter, Dahl, Polsby osv.) har udpeget som det helt afgørende for demokrati og hvis opløsning og forsvinden massesamfundsteoretikerne (Arendt, Kornhauser, Neumann osv.) har fremdraget som den afgørende proces i udviklingen af det totalitære massesamfund.

Endelig er „bunden“ nærmest kun til stede som respondenter. Der er ingen analyser af interesse modsætninger, handlinger og konflikter på masseplanet.

Der er så mange vigtige faktorer og relationer, som ikke er medtaget i afhandlingens analyse og fremstilling, at det må være meget problematisk på dens grundlag at udtale sig alt for håndfast om karakteren af det danske demokrati og dets udviklingstendenser.

Underbelysningen og/eller fraværet af så mange relevante faktorer og relationer

hænger, mener jeg, sammen med to forhold: For det første, det forhold, at analysen af det danske demokratis reale udvikling, karakter og fremtidsudsigter er defineret som en sekundær målsætning i afhandlingen. For det andet, det forhold, at præses har valgt Eastons system- og funktionsanalytiske model som afhandlingens teoretiske udgangspunkt og grundlag. Det er præses naturligvis i sin gode ret til og diskussionen og anvendelsen af Eastons model har da også ført ham et langt stykke vej i retning af en afklaring af centrale begreber om et politisk systems stabilitet og krise og om dets tilslutning til nogle originale forsøg på operationaliseringer samt til vigtige forsøg på reale analyser.

Den valgte model har altså vist sig at være frugtbar. Er *det* så ikke alt, hvad man kan forlange? Jo, for så vidt - dog med to tilføjelser: For det første savner man en eksplicit drøftelse og angivelse af den anvendte models og tilgangs begrænsninger. Og, for det andet, savner man også en stærkere markering af det trods alt usikre og begrænsede grundlag for vidt-

gående konklusioner om det danske demokratis karakter og fremtidsudsigter. Dette sidste fører mig til mine afsluttende bemærkninger.

Generelt er præses jo glad og optimistisk afhandlingen igennem, idet der dog til allersidst (noget overraskende vil jeg sige) dukker en vis pessimisme frem (se for eksempel pp. 349, 359 og 371). Denne bekymring og pessimisme havde nok været større hvis præses i den forudgående analyse havde medtaget nogle af de faktorer og relationer, som jeg har efterlyst. Afhandlingens trods alt dominerende optimisme hviler måske på et for spinkelt grundlag og selv om jeg kan tilslutte mig præses' advarsel mod et inflatorisk krisebegreb, så kan man dog pege på nogle problemer og foruroligende tendenser:

For det første kan man frygte, at den opsparede kapital af demokratisk politisk kultur i bunden af samfundet på lidt længere sigt kan blive „brugt op“, fordi der ikke længere i bunden af samfundet er virksomme folkelige bevægelser, som de bevægelser der oprindeligt frembragte og nærede hele denne kultur. De nye såkaldte „sociale bevægelser“ har her slet ikke den bredde, dybde og kraft, som de klassiske folkelige bevægelser kunne fremvise.

For det andet, kan man rejse spørgsmålet om de langsigtede konsekvenser af den allerede nu fremskredne opløsning af det mellemliggende niveau af partier, organisationer, kulturbevægelser, modstående aviser osv. som var så vigtig i demokratiernes udvikling og hidtidige beståen.

Der er også al mulig grund til at følge udviklingen i samfundets top med en vis bekymring: Den fremadskridende magtkoncentration, sammenfiltringen af politisk, ideologisk og økonomisk magt, fremkomsten af en ny medie-elite som har

indplaceret sig i den videre elite-struktur, den fremadskridende professionalisering af politiker-hvervet osv. trækker alt sammen i retning af en endnu mere elitær struktur og øget afstand mellem de regerende og de regerede.

Man kan også rejse spørgsmålet om de politiske-ideologiske konsekvenser nede i bunden af samfundet af den øgede diskrepans mellem oprindelige forestillinger om demokrati og den måde det efterhånden faktisk fungerer på.

Endelig: Den øgede internationalisering har bestemt heller ikke gjort den demokratiske politik lettere.

Den samlede effekt af alle disse processer kan selvsagt blive yderligere forstærket hvis økonomiske problemer for alvor melder sig. Det danske demokrati er ikke i krise i dag, men kan måske komme det og under alle omstændigheder er der nogle farlige udviklinger igang.

Til allersidst skal jeg endnu en gang understrege, at mine problematiseringer og kritiske bemærkninger udelukkende relaterer sig til afhandlingens indløsning af den angivne sekundære målsætning. Hovedmålsætningen, nemlig begrebs-, ideologi- og debatanalysen er realiseret på en yderst vellykket måde. Den sekundære målsætning er realiseret et stykke vej og med en del vigtige resultater, men også med nogle mangler og sårbare punkter. Ved en samlet vurdering af afhandlingen finder jeg, at de positive træk langt opvejer de problematiske træk. Helhedsindtrykket er, at vi her har at gøre med en afhandling af høj videnskabelig værdi, en afhandling som fører forskningen adskilte skridt fremad.

Det er derfor heller ikke spor inkonsekvent, når jeg, til trods for de fremførte kritiske bemærkninger, slutter med at ønske præses til lykke med afhandlingen.